

Közép-Európa ketyegő bombája: Trianon

Töprengések Horváth Jenő tanulmánykötetének olvasása közben

Népünk sorstragédiáinak egyik legnagyobbika – Muhi és Mohács után – kétségkívül az 1920. június 4-ei párizsi (tévesen: Párizs környéki) békeszerződés. E lassan évszázados traumát a szétdarabolt nemzet máig nem heverte ki: nemzettudati, lelki, demográfiai, társadalmi, gazdasági, bel-/külpolitikai és más következményei máig hatnak. Amíg a két világháború között legalább beszélni lehetett a bajról, sőt a közgondolkodást uralkodó eszmeként áthatotta a jogos területi revízió gondolata – ami a bécsi döntések formájában részeredményekhez is vezetett –, addig a kommunista hatalomátvételt követő fél évszázadban még a szóba hozását is büntették. Szinte csak a rendszerváltozás óta születhettek meg, majd sorakozhatnak könyvespolcunkon az elemző, illetve dokumentumkötetek e sorsdöntő évekről. A teljesség igénye nélkül csak néhány szerző és cím ezek közül: *Gerő András (szerk.): Sorsdöntések [1989]; Raffay Ernő: Trianon titkai, avagy hogyan bántak el országunkkal...* (1990); *Galántay József: A trianoni békekötés 1920* (1990); *Palotás Zoltán: A trianoni határok* (1990); *Kajetán Endre: A második Mohács* (1992); *Vecseklőy József: Nemzetgyilkossági kísérlet. Trianon (1919. Párizs)* (1993); *Kollányi Károly: A trianoni boszorkánykonyha* (1993, 1999); *Érdi M. Ferenc, Juba Ferenc, Puskás László, Rada Tibor, Szilassy Sándor (szerk.): A Trianon forrásai I.* (1994); *Kovács Géza, Zsiga Tibor (szerk.): Trianon és a „hűséges falvak”* (2004); *Szidiropulosz Archimédész: Trianon utóélete* (2005).

E kötetek sorát gyarapítja, és segíti elő a tisztánlátást, ezáltal a fájoan hiányzó nemzetstratégia megalkotását egy eddig méltatlanul homályban maradt szakmunka reprint kiadása. Horváth Jenő diplomáciatörténész, külpolitikus, egyetemi tanár, a Magyar Külügyi Társaság egykori ügyvezető igazgatója tudományos és gyakorlati politikai munkásságának tengelyében a Duna menti népek sorsközösségének a tanulmányozása, egyengetése állott. Ezért is dicséretes, ha egy ilyen szakember egyik fő mű-

vét, a revízió szükségességét forráskutatásokkal alátámasztó *A milleniumtól Trianonig* c. összefoglalóját – amely számos társával 1945 után indexre került, így gyakorlatilag hozzáférhetetlenné vált –, a Szent István Társulat 1938. évi eredetije alapján, hasonmás kiadásban a mai nemzedékek számára is elérhetővé teszik.

A közel 300 oldalas eredeti művet *Major Zoltán* adta közre, s látta el mintegy 180 oldalnyi bevezető tanulmány-nyal, bibliográfiával és annotált névmutatóval, amelyek – utalásszerűen tartalmazván az újabb kutatások eredményeit is –, megnövelik a könyv használhatóságát. A közreadó pálya- és korpépében elhelyezi a szerzőt és életművét a magyar tudomány és politika történetében. Ezek szerint Horváth Jenő (1881-1950) 1905-ben tett bölcsészdoktori vizsgát és szerzett középiskolai tanári oklevelet a budapesti tudományegyetemen. Már ez idő tájt kitűnt íráskészségével: „Az erdélyi szász városok közigazdasági viszonyai a nemzeti fejedelemség megalakulásáig” c. doktori értekezéséért az egyetem Pasquich-díjjal tüntette ki. Pancsován, Gyöngyösön, Jászberényben és Szolnokon tanít, megtanul németül, angolul és franciául, s egyéves tanulmányútra Angliába utazik. Tanári éve alatt elkezd publikálni a szakajtóban és önálló kötetekben. Aggódva érzékeli már akkor, hogy „a magyarországi nemzetiségeknek a magyarsággal való szembeállításuk lehet az a mód és eszköz, ahogyan és amellyel Magyarországot megsemmisíteni törekednek.” Épp ezért historikusként az elsők között szorgalmazta a múlt század elején a haza területén élő népek történetének rendszeres, összehangolt kutatásai kereteinek a megteremtését. Karácsony Sándor szellemi ösztönzése eredményeképp megírja nemzetiségeink vázlatos művelődéstörténetét, ezzel foglalkozó egyetemi tanszék megalakítását sürgeti, konkrét kutatási, cselekvési programot vázol fel, a forráskutatásoktól egy nemzetiségtörténelmi szemle létrehozásáig. Tudományszervező ambíciói mellett a politikai köz-

vélemény ismeretterjesztő, népszerűsítő formálását is alapvetőnek tartotta.

1911-ben a kolozsvári tudományegyetem magántanárként habilitálja Márki Sándor ajánlására, akinek a munkatársa lesz ezután másfél évtizedet. 1912-től a váradi jogakadémián rendes tanár, ezen életrészekéhez köthető többek között a *Balkán és a világpolitika időszerű kérdései* c. magyar és angol nyelvű füzetsorozat, valamint a szintén mindkét nyelven közzétett *Magyarország függetlensége és területi épsége. A nagyváradi jogakadémia felhívása a nyugati egyetemekhez* c., két kiadást megért műve. 1919-ben, Teleki Pál felkérésére, az MTA megbízásából megírja *Hungary and Serbia* c. munkáját. Mindeközben itthon és nyugaton a publicisztika eszközeivel is szolgálni igyekszik a magyar területek védelmét. Ezen írásokban jogos különbséget tesz hazai kisebbségeink integritást tisztelő autonómiatörekvései meg a cseh, román és szerb zsákmányszerző imperializmusok között. 1919 elején, szintén Váradon jelenteti meg *Külpolitikai berendezkedésünk és a magyar állam elhelyezkedése az európai államrendben* c., jövőbe mutató brosúráját, amely nyugati és lengyel orientációt javasol a szomszédainkat manipuláló orosz befolyás ellensúlyozására. Külpolitikai nevelő, kultúrdiplomáciai cselekvési programot ajánl a felnövekvő politikus nemzedéknek.

A nagyváradi királyi jogakadémia megszűnte – 1919 júniusa – után visszatér a gyakorlatban már megcsonkított anyaországba. Az 1920-ban megalakult Magyar Külügyi Társaság az ország legidőszerűbb sorskérdését: a békediktátum békés revízióját állította tevékenysége középpontjába – eddigi munkássága alapján semmi meglepő nincs abban, hogy *Apponyi Albert* elnök június 4-én (!) Horváth Jenőt kéri föl az ügyvezető igazgatói teendők ellátására. Már ugyanazon évben megindítja és közel másfél évtizedig szerkeszti a Társaság folyóiratát, a Külügyi Szemlét, majd előadásokat tart a Műegyetem Külügyi Szemináriumán. Ahogy a kötetet szerkesztő Major fogalmaz, Horváth történetfelfogása teljesen mentes a provincializmustól. A diplomáciatörténetet, a nemzetközi jogot a kutatásban és az oktatásban szintetizálni akarta, az egyetemes és a nemzeti történettel együtt. A „*merjünk tudásban, ismeretben, szorgalomban nagyok lenni!*” Horváth Jenő-i programját Major Zoltánnal együtt magunk is máig időszerűnek vallhatjuk: „*Lehet szó arról, hogy a történelem szakszerű művelésében alapul a magyar történelmet vegyük, de a magyarság történetén kívül fi-*

gyelemmel kell lennünk a magyarsággal együttélt honi népek fejlődésére is (ez az együttes tudománycsoport a hungarológia); szó lehet arról, hogy a magyar történelemmel kapcsolatban különös figyelmet fordítsunk a szomszédos országok és nemzetek, különösen a Dunamedence, Közép-Európa és a Balkán történetére.”

Az életművet tanulmányozva az sem tűnik véletlennek, hogy a *Magyarország és a nemzetiségi kérdés 1815-1920* c. történelmi tanulmányának előszavát is az 1920. június 4-ei dátummal jegyzi. Elemzése ott is gazdag tényanyagot vonultat fel, ám kerüli a polémiát, hogy a haza népei közötti kölcsönös megértést szolgálja. Másik, *Spectator* álnéven megjelent tanulmánya: *A trianoni béke megalkotása 1915-1920* (1924) összefüggésbe hozza a török kiűzése utáni újratelepítés nemzetiségi jellegét és a XX. századi történeket, hangsúlyozván, hogy a történelmi Magyarország a nemzeti kibontakozás és megújulás lehetőségét is megteremtette népei számára. Rámutat arra is, hogy a Habsburgok csak a németet ismerték el nemzetnek, a birodalmukban élő többi népet és nemzetiséget – köztük a magyart –, sohasem tekintették azzal egyenrangúnak, ami Magyarország szuverenitása nemzetközi megítélésére is kedvezőtlenül hatott a Monarchia időszakában. Az 1848-1867 közötti években pedig különösen elítéli az udvarnak a nemzetiségek és a magyarság szembeállítására tett gyakorlati lépéseit.

Utóbbi művében részletesen dokumentálja azt a tételt is, miszerint „*a trianoni rendelkezések eredete így nem a helyszínen és nem a lakosság óhajai körül kerekednek, hanem azokban az információkban és javaslatokban, amelyeket a cseh, szerb és román agentúrák nyugat-európai képviselőiknek rendelkezésére bocsátottak.*” Vagyis: ellentétben az 1945 óta sulykoltakkal, döntően a külső erők mondták meg, mit is „akarnak” a magyarországi szerbek, románok, szlovákok, ők adták a fegyveres megszállások alatt sebtiben összehívott népgyűlések szónokainak szájába az elszakadás határozatait, amelyeket azután mint a lakosság egységes akaratának dokumentumait továbbítottak Párizsba.

Horváth Jenő más műveiben is – pl. *A magyar kérdés a XX. században I. Felelősség a világháborúért és a békeszerződésért* (1939) -, meggyőzően adatozza, hogy a háborús felelősség kérdésében csak a győztes hatalmak képviselői alkották a szakbizottságot, így az ellenérdekelt központi hatalmak nem is voltak képviselve, következes-

képp az eredmény is csak egyoldalú, elfogult lehetett. A *sine ira et studio* meg az *audiatur et altera pars* elvét nélkülöző, elfogult vád alapján született ítéletet erkölcsi megbélyegzés, jóvátétel-fizetési kötelezettség követte, a terület- és nemzetcsonkoláson kívül. Természetes ezek után, hogy a revíziós küzdelem egyik sarkalatos kérdésévé vált az egyoldalú háborús bűnösség tudományos cáfolata.

Major helyesen szögezi le, hogy „nem a politika által adott direkt megbízásról van szó akkor, amikor elsőrendű nemzeti érdek követelte meg nyilvános ferdítések, mítoszok, legendák, mondjuk ki: hazugságok kiigazítását, cáfolatát,” midőn „a nyugati világ gondolkodására, a rólunk formált torzító kép kialakítására jelentős hatással voltak a R. W. Seton-Watson, Wickham Steed, E. Benes és más politikai desperádok, akik jórészt a legcsekélyebb erkölcsi gátlás nélkül terjesztették hamisításukat, enyhébb esetben tévedéseiket, végzetes irányban befolyásolva ezzel a 'békecsinálók'at”. Horváth Jenőnek a nemzet becsülete helyreállításáért folytatott törekvései bár nem ingatták meg alapjaiban a békeművet, talán mégis építőköveket adtak a 30-as, 40-es években bekövetkezett részleges területi revíziókhoz.

A professzor 1920/21-ben a Budapestre menekült kolozsvári és pozsonyi egyetem tanára lett, emellett a Pázmány Péter Tudományegyetemen és a Közgazdasági Karon is több tárgyat előadott. Az oktatás mellett, Apponyi Albert társaságában, hivatalos nemzetközi tárgyalásokon is képviselte hazánkat Nyugat-Európában. *A Magyar diplomácia. A magyar állam külpolitikai összeköttetései a bécsi végzésektől a kettős monarchia felbomlásáig 1815-1918 c. műve* (1928) akadémiai díjat kapott. A Külügyi Szemlében írt tanulmányaiban, valamint a *Magyarország helyzete a háborús Európában. A középeurópai kérdés változatai a huszadik században* (1943) c. kötetében központi szerepet juttat a nemzetiségi kérdésnek. Tényekkel cáfolja az ezeréves magyar elnyomás mítoszáét: „a nemzetiségek erőszakos megmagyarosítása útján való megalkotását magyar kormányprogramnak feltüntetni alig lehet. Lehetek a gyakorlatban hibák, de az ellenséges propaganda, e hibák orvoslása és a békés együttélés biztosítása helyett egész erejét arra pazarolta, hogy a nemzetiségeket védő és felvirágoztató magyar politikai nemzetet, melynek azok a magyarral egyenjogú tagjai voltak, az eth-

nikai magyar nemzettel tévesztette össze, és az utóbbi ellen intézett támadással a magyar államban egyesült népek békés harmóniájának végét vessen.”

A néptestvériség eszméjének Horváth Jenő-i megfogalmazása a XXI. század kül- és kisebbségpolitikusai számára is megszívlelendő: „a Dunamedence népei a magyar állam területét közös birtoknak tekintették, és valamennyien Szent István koronájának védelme alatt állottak. A fentiek alapján tehát a magyar kormány bölcsen jár el akkor, ha elődeinek hagyományához híven nem pusztán a magyarság, hanem a Duna-medence összes népeinek érdekeire és szenvedéseire mutat rá, és ezzel világos bizonyítékát nyújtja annak, miszerint nem őt illeti meg a felelősség azért, mert a Dunamedence népei egymástól elszakadtak, egymás nélkül megélni képtelenek és vis maior következtében egymáshoz még közeledni sem tudnak. Hanem hogy a trianoni szerződés megalkotói voltak azok, akik a Dunamedence békés fejlődését megakasztották, annak népeit békés együttélés helyett egymással szembeállították, jövőjüket bizonytalaná tették.”

Horváth külügyi társasági ténykedéséhez fűződik még a *Háborús felelősség* (1928-31) és a *South Eastern Affairs* (1931-39) c. folyóiratok szerkesztésében való meghatározó közreműködés. E történeti-politikai szemlék világnyelveken, a magyar kérdést a közép-európai és balkáni térség geopolitikai meghatározottságába ágyazták, nagy tudományos felkészültséggel. Az 1930-as évtized végén jelent meg a tudós két összefoglaló, nagy műve: *A milleniumtól Trianonig* és *A magyar kérdés a XX. században* c. kétkötetes, szintetizáló munka. Az előbbi, amely az 1896 és 1920 közötti negyedszázad hazai történetét dolgozza fel világpolitikai összefüggésbe ágyazva, került nemrégiben újrakiadásra, s képezi további gondolkodásunk tárgyát.

A kötet vizsgálódásainak tengelyében a magyar állam lehetőségeinek, érdekeinek, önállósága megvédésének szempontjai állanak. Nem klasszikus országtörténetet ad, hanem a századelő európai és globális folyamatainak összefüggésrendszerébe illeszti a bel- és külpolitika történetéit. Esszéisztikus stílusú, imponálóan adatolt, olvasmányos írás ama világtörténelmi fordulóponton, ami az angol-német megegyezés elmaradásának folyományaként, az oroszoknak – a Nyugat által jóváhagyott –, balkáni, közép-európai térnyerését dokumentálja. A közreadó

Major Zoltán szerint „*Horváth Jenő műve cáfolata annak a ma is fellelhető véleménynek, mítosznak, hogy az 1945 előtti polgári közvélemény, történetírás kritika nélkül ítélte meg a magyar politika cselekedeteit.*” Egyfelől ostromozza a 30 millió magyarról szőtt álmokat, elítéli a személyi és pártpolitikát űző politikusokat meg a szélesebb társadalmi rétegek és a nemzetiségek iránti csekély érdeklődést. Másrészt súlyos hibának tartja a milleniumi Magyarországon a külpolitikai érzék elsorvadását, a köldöknéző belterjességet. Nem Jászi Oszkárnak az osztrák centristákkal rokon felfogása alapján, de Horváth is eljut az országon belüli nemzeti közösségek és a többnemzetiségű Erdély *autonómiájának* igenléséhez. Megállapítja, hogy *a régi magyar állam sem volt egyéb föderációnál.*

A kötet hat fő egységből épül fel. Az *indító* fejezet az ezeréves Magyarország 1896. évi állapotát vázolja fel. Már itt szembeállítja a Rákosi Jenő féle álmódok és a valóságot számba vevő Andrássy Gyula és Tisza István nemzetpolitikáját. Az utóbbiak – az előbbiek magyar imperialista álmokképeivel szemben –, azzal számoltak, hogy a sok százados együttélés folyamán „*a politikai értelemben vett magyar nemzet olyan mértékben erősödött meg, hogy valamennyi nemzetiség sietett az alkotmány sáncaiba kerülni, a politikai nemzet fogalmában a magyarsággal egybeolvadni. Reális megfigyelés szerint a Dunamedencében olyan közösség alakult, mely a magyar államnak növekvő egybetartozással együtt növekvő súlyt és erőt biztosított (...) a szentistváni magyar állam különböző fajú népei külsőségeiben, gondolkodásban, sőt vérszerűleg is egyre nagyobb hasonlóságot és egybetartozást, közösséget és egységet mutattak.*”

Amíg az 1895. évi nemzetiségi kongresszus a magyar állam területi egységének fenntartása mellett követelt területi önkormányzatot és regionális közigazgatási anyanyelvhasználatot, addig ugyanakkor Párizsban prágai, belgrádi, bukaresti küldöttek – tehát idegen állampolgárok –, már a magyar állam és a magyarországi nemzetiségek érdekei ellen szervezkedtek. Ez utóbbi gyűlésen szerepelt első ízben a *csehszlovák* elnevezés, vagyis az a szándék, hogy a csehek a szlovákok földjére vetettek szemet, ami a következő évben Prágában szervezeti formát is öltött, Československá Jednota néven. A csehek pánszláv propaganda-lehetőségét az is elősegítette, hogy a kettős monarchiában, osztrák hivatalnokként min-

den fontosabb közös intézményben ott ültek...

A román és a szerb mozgalmak háttérében az 1878-ban felszabadult két balkáni állam húzódott meg. Az elhanyagolt magyar vidékekről megindult el- és kivándorlás előnyeit, szerbiai és romániai bankok finanszírozta földvásárlások révén, a hazai szerbek és románok élvezték, idegen függés alá rendezve a magyarországi kisebbségi közösségek egy részét. A feltáruuló helyzetkép ugyanakkor a *horvát* terjeszkedési törekvésekkel szemben a balkáni magyar-szerb érdekközösségre is rávilágít. A *németiséget* a szerző a legpatriótább nemzetiségnek nevezi, amely a pángermán törekvéseket maga utasította vissza.

A könyv *második* nagy egysége az európai helyzet átalakulását taglalja a vizsgált időszak első évtizedében. Átfogó elemzését kapjuk a monarchia magyarokra nézve hátrányos jellemzőinek, nevezetesen annak, hogy a közös ügyeket hivatalból németül intézték, a vámuniónak, a nemzetközi politika folytán orosz érdekkörbe kerülésünknek, továbbá az oroszok csehekkal, ruténnel összehangolt szervezkedésének. Ez utóbbi a *federatív mozgalom* fedőneve alatt, kimutatható osztrák segédlettel, a magyarországi nemzetiségek és a magyarság szembeállítására vált alkalmassá. Az eszme az udvarnál nem kisebb támogatóra talált, mint Ferenc Ferdinánd trónörökös, aki felesége útján a csehekkal tartott összeköttetést, magyarelles alapállásának pedig számtalan helyen és formában hangot adott, egész az ország katonai megszállásának tervével bezáróan.

Az orosz diplomácia már ebben az időszakban lépéseket tett a monarchia gyengítésére s a majdani szétzúzása utáni légüres térbe való benyomulásra. A szerb királyi dinasztiaaváltásban (az Obrenovićok helyére a Karadževićek kerülésben) is kimutatható a szerepük, de a délszlávok egyesítése gondolatának a háttérében is ők állottak. A Dalmácia, Bosznia-Hercegovina, sőt Horvátország birtoklásáért felélénkült korabeli tevékenység mögött szintén orosz törekvéseket kell látnunk.

Az 1906-1910 közötti koalíciós küzdelmek és a boszniai válság bemutatása képezi a kötet *harmadik* fejezetét. Horváth szükségesnek érzi itt leszögezni, hogy a sokszor félremagyarázott népiskolai törvényében „*Apponyi nem a nemzetiségek elnyomására törekedett, hanem az államnyelv elsajátítását szorgalmazta, melyre a hatósággal való érintkezésben a lakosságnak szüksége volt.*”

Ugyanakkor elismeri, hogy „szerencsétlen volt azonban e rendelkezés azért, mert azt a látszatot keltette, hogy az állam különböző ajkú polgárait anyanyelvük használatában korlátozza, és a magyar állam csak nem-magyar elemeinek kényszere útján bír magyar jelleggel.” Végső soron csak azt rója föl az egyébként jó szándékú grófnak, hogy kellőképpen „ő sem foglalkozott a nemzetiségekkel, míg ellenségei kitartóan és rendszeresen a magyar államot egybefogó kapcsok meglazításán fáradoztak.”

Nem tekinthetjük összeesküvés-elméletnek a szerző tényközléseit, miszerint Maniu Gyula későbbi magyar országgyűlési képviselő már 1893-ban esküt tett egy idegen állam: Románia belügyminisztériumában, hogy egész életét a magyarországi románok forradalmasításának szenteli, vagy Hodzsa Milán szintén magyar parlamenti képviselő azon cseh politikai körökkel működött együtt, akik Felső-Magyarország elszakítására törekedtek. Rámutat Horváth Jenő arra is, hogy ennek a jól szervezett mozgalomnak az európai köztudattal érintkezést kereső központja akkor Bécsben (később Prágában illetve Párizsban) volt. Innen juttatták (dez)információikat például Seton-Watson angol vagy Björnson norvég írók magyarellenes propagandájához. Amíg a magyar közélet nem mérte föl az országra leselkedő veszélyt, „a magyar érdekekkel szemben álló körök viszont Ferenc Ferdinánd trónörököszt szerezték meg vezérüknek, és így érkezett be nyertesként az a federalizmus, melynek végcélját (...) Ausztria–Magyarország feldarabolása képezte.” Az idegen erők az intelligencia és a papság egyes köreiben immár szövetségesekre találtak, akik a rutén görögkatolikus, valamint a szerb és román görögkeleti egyházi autonómia bástyái mögött meghúzódva végeztek államellenes izgatást.

Ferenc Ferdinánd – bár meghitt kapcsolatokat ápolt a magyarellenes cseh és román körökkel -, a Monarchia olyan *trialista* átalakításában gondolkodott, amelynek harmadik pillére a régi horvát állam feltámasztásával létrehozandó délszláv állam lenne, Dalmáciát is magában foglalva. A kötet szerzője a kor magyar politikusainak hibájául rója fel, hogy ahelyett, hogy ez időben a horvát nacionalisták meggyerésére törekedtek volna, külön unionista pártot hoztak létre, így Bosznia–Hercegovina megszállása után előbbieket Ausztria érdekkörébe taszították, bár a magyar-horvát érintkezés a súrlódás ellenére egyelőre korrekt maradt.

Az események gyorsan peregtek. Az 1907 januárjában elfogadott választójogi törvény alapján lebonyolított választáson az osztrák parlament 516 mandátuma közül mindössze 233-at birtokoltak németek, minekutána Ausztria német jellege megszűnt. Magyarország – az osztrák példát látva –, önvédelemből még inkább elzárkózott az általános választójog megadása elől, nehogy szláv állammá váljon, ami a feldarabolódás „előszobája” lehetett volna. 1908-ban – orosz támogatással – Prágában össz-szláv kongresszust tartottak, ekkor került az irányítás T. G. Masaryk professzor kezébe. Közben kiéleződött az osztrák-szerb ellentét (boszniai válság), mivel a Ferenc Ferdinánd által támogatott, horvát vezetésű *trializmussal* a magyarokon kívül a szerbek is szemben álltak. Bosznia–Hercegovina anektálását Andrássy meg Apponyi el-lenezték. Mindeközben a horvát nacionalisták nagyhorvát, a szerbek nagyszerb állam létrehozásán munkálkodtak.

A nemzetiségi parlamenti képviselők 1910-ben Budapesten „az osztrák *centristákkal* szövetkezve várták az időt, amikor Ferenc Ferdinánd trónra lép, és megveti alapját az ő nagy osztrák *összbirodalmának*, melyben a magyarok hátra fognak szorulni.” A polgári radikálisok „Prága, Bécs és Belgrád hasonló elemeivel együtt Páris felé orientálódnak, honnan Magyarországot valamennyi problémájával együtt Pétervárra kívánták át-utalni.”

Horváth Jenő könyvének *negyedik* fejezete Magyarország 1911-1916 közötti önvédelmi harcát taglalja. Az imponálóan részletes diplomáciatörténeti bevezetés az orosz támadás előkészítésével foglalkozik. E körbe tartozik a még 1907-ben létrejött *entente cordiale*, amely viszont az öreg Ferenc Józsefet győzte meg arról, hogy ezzel szemben csak a német birodalom nyújthat kellő támogatást, annál is inkább, mert Itália 1909-ben lemondott a Monarchia Oroszországgal szembeni adriai védelméről.

Ferenc Ferdinándnak a halála után közzétett programjából kiderül, hogy Magyarország önállóságának megszüntetésével kívánta átalakítani a monarchia alkotmányát. A birodalom minden tartománya és nemzetisége önkormányzatot élvezett és közvetlenül az uralkodó alá tartozott volna. A tervet Horváth szerint „a királytól szentesített magyar törvények elleni támadásnak volt minősíthető”, a vezérkarban pedig „készen állott Magyarország katonai megszállásának tervezete (...) A

Ferenc Ferdinánd nevében és az ő számára elkészített javaslattal szemben, amely (...) a magyartól idegen jellegű, osztrák összmonarchiának képezte alapját, Tisza István a kettős monarchia fenntartására és az 1867-iki kiegyezés védelmére vállalkozott.” Az 1910. évi választásokon győztes Munkapártjának programja gyakorlatilag a koronaherceg elgondolásának antitézise volt: nem egyetlen birodalom, hanem a kettős monarchia s azon belül a szuverén magyar állam és a független magyar nemzet értékeinek biztosítására irányult. Ezért volt szálka kezdetől fogva mindenki számára, akik az ország szétदारabolását tűzték ki célul. *„Tisza Magyarország megújított erejét a Dunamedence népeinek egymással való megbékítésére, a szabadságra törekvő balkáni népek támogatására, az ezekre építhető idegen hódító és hatalmi politika ellensúlyozására kívánta érvényesíteni (...) mindezekkel az erőkkal szemben Tisza pusztán Ferenc József-re és a dualizmusra támaszkodott, mert ez utóbbinak keretei között vélte megtalálni azt a lehetőséget, hogy a Mohács óta szünetelt magyar külpolitika ismét életre kelhessen.*”

1911-ben orosz védőség alatt megalakult a Balkán Szövetség az ott élő ortodox népek török alóli felszabadítására, ugyanakkor Ausztria-Magyarország ellen. A következő őszön kitört Balkán-háború román részvétele mögött már Erdély elszakításának a szándéka húzódott. Tisza megnyilatkozásaiból mindeközben nyomon követhető, hogy a Szerbia bekebelezését célzó német nyomásnak ellenállt. 1913 júniusában Szerbia és Románia Bukarestben titkos szerződést kötött a Magyarország területéből való nagyobb terület elszakítására. Tisza István ennek ellenére 1910 óta fáradozott egy magyar-román meg egyezés létrehozásán, amely természetesen orosz és francia érdekeket sértett. Előbbiek még a hajdúdorogi magyar görögkatolikus püspök meggyilkoltatásától sem riadtak vissza (debreceni merénylet), utóbbiak pedig nyomást gyakoroltak mindkét félre a magyar-román tárgyalások megszakítása érdekében.

Az orosz diplomácia Erdély odaigérése fejében Romániától a hármasszövetségtől való elszakadásra és az Oroszországhoz való csatlakozásra kapott ígéretet. Közben a Ferenc Ferdinánd vezette osztrák centristák és a Pétervár irányította cseh federalisták összeütközésbe kerültek. Nagy valószínűséggel utóbbiak jóváhagyásával gyilkolták meg Sarajevóban 1914. június 28-án a trónörökösöt. Horváth Jenő megfogalmazásában „Auszt-

ria-Magyarországnak most kardot kellett rántania, hogy Szerbia megfenyítésével ürügyet adjon az orosz beavatkozásra.”

A fejezet következő részegysége a *háborús felelősség* kérdését feszegeti. Érthető a szerző ez iránti érzékenysége, hiszen a békekonferencia épp erre a vádra építette fel az 1919-20. évi békeszerződéseket. Meggyőzően érvel amellett, hogy a vád épp hazánkkal szemben gyenge és erőtlenséges: *„Miatán pedig Magyarország helyett a békekonferencián azok a szomszédos kormányok voltak képviselve, amelyek Magyarország felosztását követelték és annak területéből részesedtek, szükségképpen fokozott mértékben állott érdekükben az, hogy kellő indoklást találjanak abban a vádban, melynek alapján a magyar állam felosztható lesz.*” Miatán Lloyd George, a szerződés egyik megalkotója 1921. március 3-án úgy nyilatkozott, hogy a háborús bűnösség vádjának esetleges megdőlésével a reájuk épített szerződések is megdőlnék, újabb vádakkal álltak elő az érintett kormányok, miszerint a magyarok elnyomták a nemzetiségeket, akiket így fel kellett szabadítani.

Egy bizonyos: a békeszerződést megalkotó hatalmak hazánkat és viszonyait nem ismerték, így ellenérdekelt kormányok szakértőinek a véleményére hagyatkoztak. A háborús felelősség vádjának képtelenségét az a tény igazolja, hogy a monarchia külpolitikájának irányát nem a magyar nemzeti érdekek szabták meg, hisz a közös ügyeket Bécs tartotta kézben. A diplomáciai iratokból nyomon követhetők Tisza erőfeszítései a háború elkerülésére, a Szerbia iránti lojalításra. A hatalmak ennek ellenére változatlanul hagyták a háborús felelősség vádját, *„és ezzel nyilvánvalóvá lett, hogy a békeszerződés alapját egyedül a nyers erőszak képezte.*”

Horváth ezután az 1914-15. évi védelmi háború tényeit sorjázza, amelyeket a magyar haderő az orosz, román és szerb csapatok ellen vívott. Amikor a három támadó vereséget szenvedett, Bukarest elfoglalásával, 1916 végén a háborút Magyarország befejezettnek hitte. *„Attól kezdve a békét szorgalmazta, és így készült el a központi hatalmak decemberi békeajánlata, melyet az ellenfelek egy hónap múlva elutasítottak. Attól kezdve Magyarország már csak rákényszerített háborút folytatott, amely erejét lassanként felmorzsolta.*”

Tisza ismét felvette a magyarországi románokkal a tárgyalások fonalát, hisz ők továbbra is belső önkormányzat-

ban gondolkoztak. Az orosz diplomácia azonban ismételen Erdély bekebelezésével biztatta Bukarestet – Románia 1914. október 1-je óta mindkét félnek a másiktól nem tudott szövetségese volt! –, valamint a délszláv területek elszakításával Belgrádot. Az orosz haderő nem titkolt célja 1915 elejétől hazánk elfoglalása volt, amelyet a Felvidék és Kárpátalja Csehországnak való átadása követett volna, élén orosz nagyherceggel (!), de Masaryk memorandumja még a maradék ország élére is orosz kormányzót állított volna. Olaszország – angol ösztönzésre, Dalmácia megszerzésének fejében –, májusban kilépett a hármasszövetségből, és hadat üzent korábbi szövetségeseinek.

A védelmi harc befejezésével összefüggésben Róma sajátos érdekei is megvilágítást nyernek. Ugyanakkor Seton-Watson, Benes, Masaryk és mások irreális Kárpát-medencei demográfiai adatokkal tévesztik meg a nyugati közvéleményt meg politikusokat. 1916. augusztusában Románia hátba támadja Magyarországot, szeptember-októberben azonban a magyar és német haderő kiveri őket Erdélyből, sőt Bukarest is német kézre kerül, Ferdinánd királyt lasiba távozásra kényszerítve. Ferenc József halála után IV. Károly foglalja el a magyar trónt.

A történetíró tehát *rákényszerített háborúnak* minősíti Magyarországot szempontjából az 1917-18-ban történeteket. Párizs és London attól félt, hogy Oroszország esetleges bukása után a központi hatalmak teljes erejükkel a Nyugat ellen fordulnak, ezért nem fogadták el az 1916 decemberében felajánlott békét. Masaryk bizalmasa, Seton-Watson, alig egy hónapra rá, a New Europe c. propagandalapjában a szövetségeseinek programjával továbbra is *„Ausztria-Magyarország feldarabolását és az annak eléréséhez vezető utat: a német hegemonia megdöntését Ausztriában és az ennél végtelenül brutálisabb magyar hegemonia megdöntését Magyarországon”* jelöli meg. Tíz év után az amerikaiakhoz fordul különbékeajánlatával, akik viszont a cseh befolyás alatt álló, centrista Czernin Ottokár közös külügyminiszterrel tárgyalnak, ő pedig – ellenérdekeltségén – levette azt napirendről. Akkor még Anglia és Amerika egyaránt megtartotta volna a monarchiát, ha az szakít Németországgal. Az ellenzék magvát alkotó függetlenségi párt új vezére, Károlyi Mihály Párizsban Magyarország közreműködését kínálta fel a német szövetség ellen. 1916-ban új pártot alakított, amely Czerninnek Ferenc Ferdinándhoz közel álló

szellemében Tisza megbuktatására törekedett. Politikáját Horváth így jellemzi: *„A Németországgal való szembe-helyezkedés a közösen vívott háború alatt; a választójogi harc megindítása olyan időben, mikor a nemzet figyelme az önvédelemre és a magyar állam fenntartására volt irányítva; a védekezés gyengítése azzal, hogy a magyar állam a Tiszával bírni nem tudó centralisták óhaja szerint olyan federatív állammá alakuljon át, melyben a magyarsággal federáló nemzetiségek idegen államoktól kapták volna utasításukat: a védekező Magyarország és a magyar nemzet kárára dolgozó politikát jelentette.”*

„Ha Károlyinak és elbarátainak az ellenséggel való megállapodásait a történetírás árulásnak minősítette (Gratz), Magyarországnak azt a törekvését, hogy az osztrák ösztönzésű lehulló falától szabaduljon, alig lehetne ugyanannak minősíteni (...) Mi több, Magyarországon a nemzetiségek nem követelték a magyar állam feldarabolását, sem attól nem igyekeztek elszakadni. Csak néhány politikus volt, aki az ellenséghez állott. A csehekhez állott szlovák Stefanik és Okusky nem éltek Magyarországon; Maniu a fronton harcolt, a horvátok a háború befejezéséig a monarchia legjobb katonái maradtak. A nemzetiségeknek a magyar állam fenntartásához való ragaszkodása természetesen hívta ki maga ellen a centralisták haragját.”

Ausztria még Románia bekebelezésére készült, amit magyar részről megvétőztak, Magyarország viszont Dalmáciát – a horvát állam régi egységének visszaállítása érdekében – Horvátországhoz csatolta volna. 1917 júliusában Pašić szerb miniszterelnök és Trumbić horvát menekült politikus Korfuban megállapodott egy leendő délszláv állam létrehozásában, az önrendelkezési jogra hivatkozva, de az érintettek jelentős részének megkérdezése nélkül. Októberben egy osztrák-magyar megállapodás húsz évre Németországhoz kötötte volna a monarchia gazdaságának szekerét. Tiszának viszont a Szerbia és Montenegró bekebelezésére irányuló német nyomást sikerült visszautasítania. 1918 nyarán és őszén Masaryk az amerikai csehek, szlovákok és rutének képviselőivel Felső-Magyarország bekebelezését határozta el, szintén az érintett népek felhatalmazását mellőzve, de az önrendelkezési jog örve alatt.

Amerika 1918-ban eldöntötte a háború kimenetelét. Magyarország volt az első, amely szeptember közepén Wilsontól békét kért, amelyet el is fogadott. Mégis Auszt-

ria-Magyarország sorsát a nemzetközi jog szabályai helyett egy szövetségi katonai szerződés döntötte el, amelyet Beneš és Pichon francia külügyminiszter kötött, s ezzel Franciaország ismét a közép-európai kérdésben a cseh emigránsok vezetésére bízta magát. IV. Károly így hiába adott önkormányzatot népeinek október 16-án, a helyzet kulcsa Bécsből Párizsba vándorolt. Wilson másnap magáévá tette Csehország és Szlovákia függetlenségi nyilatkozatát, visszavonva korábbi megállapodását a Monarchiával. Magyarország és Ausztria is egyidejűleg visszanyerte önrendelkezési jogát. Prágában, Bécsben és Budapesten rövidesen forradalmak törtek ki, amelyek mögött szintén a cseh emigráció állott.

Károlyi október végén pesti palotájában – polgári radikális és szocialista elemekből – megalakította a Nemzeti Tanácsot, amelyet József főherceg „hazafias névbe rejtett szovjetnek” nevezett. A tanács október 30-án elismerte a csehszlovák nemzeti tanácsot, amely nemzeti érdekeink elleni véték volt, lévén a Felvidék Magyarország integráns része. Másnap Károlyi kormányalakításra kapott megbízást – a miniszterek eskütétele közben a háború bűnbakjának kikiáltott Tisza Istvánt tisztázatlan körülmények között meggyilkolták.

A nagy ivű történettudományi munka záró fejezete a *magyar birodalom felbomlását* veszi górcső alá 1918-20 között. Október legvégén a Monarchia és az antant Páduában fegyverszünetet kötött – a demarkációs vonalat dél és kelet felé Magyarország határai képezték. A magyar kormány ahelyett, hogy a hazatérő csapatokat a háttérhez irányította volna, elszedte fegyvereiket, és a szerződésben nem érintett határszakaszokat védtelenül hagyta. D'Espérey francia tábornok november 8-án Magyarországra kényszerítette a belgrádi katonai megállapodást, amely a Maros–Szabadka–Pécs vonalat a román és szerb haderőknek engedte át. A nemzetközi jog kizárja ugyanazon körben két fegyverszüneti szerződés megkötését, ami a kormány tudatlanságát vagy szándékos hazafeladását valószínűsíti!

Ennek ellenére a belgrádi egyezmény alapján a szerbek kezdetben csak katonai megszállást eszközöltek, Dél-Magyarország közigazgatását magyar kézben hagyták. Az 1918-19-i forradalmak alatt ezt és a későbbi annexiókat *politikai megszállásokká* változtatták. Novemberben – prágai vezénylettel – a cseh, az osztrák és a magyar forradalom megfosztotta trónjától a császárt és ki-

rályt, Budapesten kikiáltották a népköztársaságot. A következő hónapok anarchiája közepette a Moszkvában kiképzett Kohn–Kun Béla véres tüntetéseket szervezett, amiért februárban bebörtönözték. A fogházból is kapcsolatot tartott a rendbontó elemekkel. Károlyi átadta a hatalmat a szocialistáknak, akik a kommunistákkal egyesülve, orosz mintára magyar szovjetet alakítottak. Horváth szerint Károlyi emberei „*a francia militarizmus szolgálatába szegődtek, majd csalódásuk után Moszkva erejével akarták eltávolítani a franciákat és ezek barátait (...)* A proletárdiktatúra mérlegét a lakosság minden rétegéből bőven szedett áldozatokon kívül fosztogatások és pusztítások adták meg.”

Még az őszirozsás forradalom alatt a teoretikus Jakobovics–Jászi Oszkár hozzálátott az idegen inspirációjú föderalizálás végrehajtásához, mintegy továbbfejlesztve az 1868. évi nemzetiségi törvényt. Október 30-án néhány csehbarát szlovák Túrócszentmártonban népgyűlést hívott össze, hogy a szlovákok önrendelkezési jogát kimondassa, ami autonómia helyett a területnek a cseh államba való teljes bekebelezését hozta számukra. A helyszínen megjelent 103 emberből 72-en helybéliek voltak, tehát még a szlovákság egészét sem képviselheték, nemhogy a millió fölötti lélekszámú magyar és német lakosságot! A Prágából hirtelen megérkező Hodzsa Milán a gyűléssel megváltoztatta a határozat szövegét: a *szótöbbséggel* kifejezés helyére így került az *egyhangúlag*, a *szlovák* helyére pedig a *csehszlovák* nemzet, a békekonferencián való szlovák képviselet pedig egyszer s mindenkorra elmaradt! Vyx alezredes decemberi jegyzéke alapján francia és cseh csapatok szállták meg a Felvidéket, a fegyverszüneti szerződésre hivatkozva.

A békekonferencián 1919 februárjában Beneš Szlovákiát régi cseh felségterületnek nevezte, meghamisítván a magyar lakosság számát, és a terület megkapása fejében svájci mintájú föderációt ígért. A Magyarországhoz ragaszkodó szepességi szászokat és a ruténeket fegyverrel kényszerítették cseh uralom alá. A cseh imperializmus étvágya határtalan volt: már a háború előtt „*az osztrák nagyipar fellegvárából tekintettek alá az agrárjellelű magyar, szerb, román és bolgár területekre (...)* Az sem volt véletlen, hogy a világháború befejezése után Magyarországot *parasztköztársasággá* nevezték ki, és a cseh nagyipar a maga piacának tekintette a megbénult Ausztriát, a magyar, szerb és bolgár államokat. Pozsony kikötőjéből a Dunát igyekeztek a cseh ipar or-

szágútjává tenni, a déli szlovén területeken át Trieszt és a tenger felé igyekeztek. A gazdasági terjeszkedés nyomán csakhamar a földet is maguknak igényelték”, ami már az olasz érdekeket is sértette. Masaryk Nyugat-Magyarországon korridorral kívánta a déli és nyugati szláv területeket összekötni, ez az osztrákok étvágyát is megnövelte, hogy Vas, Sopron, Moson és Pozsony vármegyék egy részét követeljék. E később Burgenlandnak keresztelt territórium a korai időktől eredeztethető – amúgy szintén nem valós –, német jellegére hivatkozva sikerült csak a cseh tervet megghiúsítani.

Dél-Magyarországot francia vezénylet alatt szerb csapatok szállták meg, amelyet – mint említettük –, rövidesen politikai megszállássá alakítottak. Bár a Drávaszög, a Bácska és a Bánság lakosságának egynegyedét sem tették ki, 1918 novemberében az újvidéki népgyűlés kimondta az egész lakosság nevében a szerb állam általi bekebelezést. A párizsi szerb követ hivatkozási alapja itt is az volt, hogy ősi szerb földeket ölel az anyaország ismét a keblére (egyetlen hivatkozási alapjuk a szabadságharc leverésében való részvétel jutalmaként néhány évig fennállt szerb vajdaság lehetett). Miután a Bánságra Románia is igényt tartott, azt meg kellett osztani, Szerbia így kárpótlásul Dalmáciát kapta meg, keresztezve ezzel a horvát érdekeket.

Zágrábban szintén októberben alakult meg a délszláv Nemzeti Tanács, első dolguk volt Fiume elfoglalása. A szerbek december 1-jén a monarchia összes déli szláv területeivel együtt Montenegrót is bekebelezték. A mura-közi *vendek* azonban nem óhajtottak szerb uralom alá kerülni, a határmegállapító bizottság azonban – francia befolyásra – önkényesen jegyzőkönyvet változtatott, s így juttatta délszláv kézre a történelmi Magyarország délnyugati szegletét. Az olaszok Dalmácia helyett az általuk nem is kért (!) Dél-Tirolt kapták zsákmányul.

A *románok* – bár hintapolitikájuk miatt a szövetségesek előtt nagy becsületük nem volt – kapcsolatban álltak Prágával és a Nyugattal. Október végén Nagyváradon a magyarországi románok Nemzeti Tanácsot alakítottak, amely a magyar forradalmi kormánytól novemberben már 26 vármegye impériumának átengedését követelte. Jászi még a föderációban való megtartásuk reményében ült le velük tárgyalni, de Románia csapatai közben a Marosig elfoglalták Erdélyt. A december 1-jei gyulafehérvári népgyűlés már nemzeti szuverenitást követelt, de az új országon belüli autonómia megadásával, amelynek reményé-

ben később az erdélyi szászok és a bánáti svábok is csatlakoztak. Bratianu a terület magyarságára vonatkozólag szintén hamis népmozgalmi adatokat (a valóságos számnak csupán kétötödét) adott meg a békekonferenciának. A visszacsatolás hamis érve – értsd: Erdély ősi román föld - ez esetben is hatásosnak bizonyult!

Bár csapatmozgásokkal Románia kész helyzet elé akarta állítani a nagyhatalmakat, a Királyhágónál a székely hadosztály időlegesen megakasztotta őket. A franciák Moszkva felé irányították volna a románokat, de 1919. márciusában már a budapesti Sugár úton meneteltek bocskoros csapataikkal. Szándékukban állt még a Tiszától nyugatra is politikai megszállássá alakítani az ottlétüket – csak az antant 11. ultimátuma bírta őket megállásra!

A szerző részletesen taglalja azon sorozatos jogsértéseket, amelyek a fegyverszüneti szerződés áthágásából, a Monarchia megszűnése vitatott időpontjából adódtak. A hatalmak tájékozatlansága a dunai kérdésekben, az emigráns cseh szakértőkre való hagyatkozás szintén végzetes hiba volt. Stromfeld Aurél 1919 tavaszán legalább a Felvidék jelentős részét visszafoglalta, de visszaparancsolták a korábbi demarkációs vonalra, mire ő lemondott. A nemzeti erők Szegeden már májusban kormányt alakítottak, amely augusztusban elfoglalta a kommün tanácsainak helyét. Horthy Miklós altengernagy novemberben Budapestre is bevonult, a románokat pedig a Tisza mögé szorították vissza. Miután a későbbi kormányzó ellen elkövetett merénylet megghiúsult, a cseh, szerb és román kormányok elhatározták, hogy a Párizsba meghívott magyar békedelegációval közösen szállnak szembe: létrehozták a *kisantantot*. Az egyenlőtlen esélyeket jól példázza, hogy a magyar küldöttséget rendőri felügyelet alatt tartották, nehogy szövetségeseket kereshessenek. Közben az olaszok, érezve a szláv veszélyt, diplomáciai offenzívába fogtak, Pilsudski marsall lengyel hadai pedig Kijvet is elérték.

1920. június 4-én – az elcsatolt területeken le nem bonyolított *népszavazások* helyett – olyan békeszerződést kényszerítettek Magyarországra, amely területének és lakosságának nagy részét igazságtalanul elcsatolta. A másik féllel együtt megalkotandó, kölcsönös megegyezésen alapuló, kétoldalú *békeszerződés helyett* gyakorlatilag a másik érdekelt fél kizárásával megalkotott *egyoldalú felosztási diktátum* született. Igaz, hogy a dokumentumot a magyar kormány aláírta, de a kifosztott nép végső

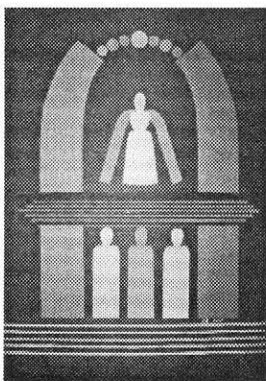
pusztulással való megfenyegetésének Damoklész-kardja alatt! Reménykedett továbbá abban, hogy Millerand francia miniszterelnök levele „az aláírandó szerződésnek esetleg sérelmes rendelkezéseit a határmegállapító bizottságok útján meg fogják változtatni. A levél három pontban tett javaslatot: a békefeltételekben megvont határvonalak módosításában, a cseh államba bekebelezett ruthén terület autonómiájában és a magyar kisebbségek sorsának nemzetközi szerződések útján való szabályozásában.” Mint tudjuk: ez utóbbiak megszülettek, be pedig sohasem tartattak...

Horváth Jenő A magyar kérdés a XX. században c. könyvében a békediktátumot az alábbiakban jellemzi: „Magyar felfogás szerint rossz volt a békeszerződés azért, mert 1. igazságtalan volt; 2. azért, mert annak nyomában nyugalom és békés munka helyett állandó izgalom és végtelen szenvedés következett, a békét háború követte, a népek az egymáshoz való közeledés helyett egymástól eltávolodtak és egymás ellen fordulva új háborúra készültek; 3. mert a szerződés egyoldalú volt és nemcsak mások jogainak ellenére jött létre, de megkívánta, hogy valamely nemzet a maga jogainak fegyverrel való eltiprását általa is igazságosnak és méltányosnak tekintse, általa is óhajtott rendelkezésnek nyilvánítsa; 4. mert ellene irányított romboló erőknek előzetes felhasználása folytán előállott pillanatnyi helyzetre és erőviszonyokra épült; 5. mert fegyveres erőszakkal olyan irtózatot büntetést és terhet rótt a magyar népre és nemzetre, amelyeket azok elviselni nem tudtak, tehát a rendelkezés már ennek folytán sem volt ésszerűnek tekinthető; 6. mert az így létrejött és Magyarországra kényszerített békeszerződés nem számolt a változásokkal, hanem elmeredett és a történelmi és természetes fejlődés útjába állva kezdettől fogva megszűnésre volt ítélve.”

Trianon tehát máig nyílt seb, fekély népünk, de a velünk sorsközösségben élő, Duna-menti népek testén is. *A milleniumtól Trianonig* kötetet minden hazai és határon túli magyar középiskolásnak meg történelem szakos tanárjelöltnek a kezébe adnám, de német, cseh, szlovák, ruszin, román, szerb, horvát és szlovén nyelvre való mielőbbi lefordítását is figyelmébe ajánlom a magyar kultusz- és külügyi kormánzatnak. Horváth Jenő nevét pedig közterület és tudományos-politikai intézmény (pl. nemzetstratégiai kutatóintézet) kellene, hogy viselje.

Javaslataim miéértjére maga a szerző adhatja meg a választ *A Dunamedence közgazdasága és politikája, különös tekintettel Magyarországra* (1944) c. könyvében: „A történelmi Magyarország senkitől sem vett el állami kereteket, sem népeket, sem életteret, sem tőle távol eső hatalmakat: a maga keretét, a maga népeit, a maga életterét, a maga társadalmát, a maga hatalmát gondozta és féltette azért, mert a történelmi Magyarország kerete, élettere és hatalma egy volt a gondjaira bízott, általa védett és gondozott népek békés együttélésével, életterével, azoknak más erők és hatalmak támadásaival szemben való megvédésével. Éppen azért a történelmi Magyarország helyreállítása sem választható el azoktól a népektől, amelyek az ő kereteiben a magok életterét, nyugodt megélhetésüket és fejlődésüket a történelem folyamán megtalálták. A délkeleti kérdés megoldása Magyarország és a Dunamedence népeinek megnyugtatása és kielégítése nélkül mindenkor megkísérélhető, de soha nem megoldható kérdés marad.”

/ Horváth Jenő: *A milleniumtól Trianonig*. Huszonöt év Magyarország történetéből 1896-1920. Közreadja: Major Zoltán. Nyitott Könyv Kiadó, Budapest, 2004. 295 + 181 p. /

„A csodálatos mandarin”